

БАЙОЛЬ О. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВЛЕННЄВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ТЕМИ УВЕДЕННЯ В ОМАНУ
(на матеріалі драматургічних творів зрілого періоду
Теннессі Вільямса)

У статті проаналізовано лінгвокогнітивні параметри теми *УВЕДЕННЯ В ОМАНУ* крізь призму бачення американського суспільства ХХ ст. видатним драматургом Теннессі Вільямса.

Ключові слова: фрейм, тема, комунікативна інтенція, подійний зміст, мовленнєвий жанр, мовленнєвий акт.

В статье проанализованы лингвокогнитивные параметры темы *ВВЕДЕНИЕ В ОБМАН* сквозь призму видения американского общества ХХ ст. известным драматургом Теннесси Вильямсом.

Ключевые слова: фрейм, тема, коммуникативная интенция, ситуативное содержание, речевой жанр, речевой акт.

The article contains analysis of linguocognitive parameters of the *DECEIVING* theme researched on the basis of the famous playwright William Tennessee's views of the American society in the 20th century.

Key words: frame, theme, communicative intention, double meaning, speech genre, speech act.

Мета статті полягає у виявленні лінгвокогнітивного потенціалу теми *УВЕДЕННЯ В ОМАНУ* шляхом аналізу мовленнєвих жанрів та мовленнєвих актів у творах провідного американського драматурга ХХ ст. Теннессі Вільямса.

Актуальність статті визначається здійсненням аналізом художньої картини світу Теннессі Вільямса у річищі комунікативно-прагматичного та когнітивного підходів.

Теоретичне значення статті полягає у запропонованій концепції вивчення драматургічного дискурсу Теннессі Вільямса.

Тема *УВЕДЕННЯ В ОМАНУ* як складник фрейму *ВТОМА ВІД ЖИТТЯ* уводиться у драматургічному творі Теннессі Вільямса зрілого періоду *Camino Real*.

Проаналізований фрейм має лінгвокультурологічне та психоемоційне підґрунтя, де акцентується увага на сприйнятті людини певних соціальних депресивних реалій в американському суспільстві середини ХХ століття, що стають причиною її зануренню у глибоку емоційну кризу та, як результат, втоми від життя.

У темі *УВЕДЕННЯ В ОМАНУ* різко відчутна номінація омани, недовіри, що реалізується через розкриття потреби суспільства у владі, котра має відповідати перед громадянами за свої дії та захищати їх. Ошукані люди продовжують вірити в американську мрію, що, в цьому випадку, втілюється у вірі в американське консульство, як символ демократії, що має допомогти персонажу драми у вирішенні проблем.

Комунікативна інтенція адресанта: відшукати допомогу задля того, щоб вгамувати свій психоемоційний стан схвилювання та стурбованості, розкрити позицію влади стосовно свободи слова мешканців країни Каміно Реаль. Коли з'являється новий актант дії Кілрой, комунікативну роль лідера займає мовець Жак Казанова, комунікативна мета якого полягає у доведенні, що табу на свободу слова ніколи не є виходом з проблеми, а навпаки сприяє роз'єднанню національної ідентичності нації.

Концепція адресанта та адресата: Під час процесу спілкування комуніканти вступають у соціально зумовлені ролі, де адресант обіймає соціальну роль пограбованої жертви, а адресат – авторитетного представника влади, що має захищати громадян. Однак, процес спілкування зазнає невдачі через те, що представник органів влади відмовляється виконувати свої обов'язки через недовіру до щирості мовлення адресанта та небажання допомагати простим людям. У такому форматі мовлення адресанта є чужим для адресата. Вживаючи монологічні мовленнєві жанри (далі МЖ), адресант Жак Казанова обіймає соціальну роль прибічника влади та захисника системи пригнічення свободи слова громадян країни, захисника прав людини.

Подійний зміст: Особистісні сфери комунікантів відзначаються великою мірою невідповідності, оскільки комуніканти обіймають різні соціальні ролі, де соціальна роль адресанта є більш авторитарною та надає йому право не відповідати на запитання адресата Кілроя. У розв'язці з'являються три монологічних МЖ, які уводяться такими мовленнєвими актами (далі МА), як *РЕПРЕЗЕНТАТИВИ* та *ДЕКЛАРАТИВИ*, іллокутивна сила яких скерована на розкриття позиції влади міста Каміно Реаль щодо байдужості до звичайних мешканців. Однак, після того, як відбувається зміна фокусу уваги комуніканта на третіх осіб та їх певні мовленнєві дії, що можуть викликати стурбованість у суспільстві, МЖ уводиться низкою діалогічних субжанрів та такими мовленнєвими актами, як *РЕПРЕЗЕНТАТИВИ* та

ДЕКЛАРАТИВИ, іллокутивна сила яких скерована на передачу обґрунтування позиції влади щодо звичайних мешканців Каміно Реаль.

Тут уводиться заборонена у вигаданій драматургом країні інтегральна сема *Brother*, на якій базуються такі МЖ:

- **НАПОЛЯГАННЯ НА СВОБОДІ СЛОВА** презентується стверджувальним реченням, МА РЕПРЕЗЕНТАТИВИ, через який обґрунтовано ситуацію в країні Каміно Реаль, де існує табу на вживання слова *брат*, однак персонаж Мрійник, втілюючи персоналії драматурга та наслідуючи заборону з боку влади, вимовляє заборонене слово: Jacques: *He said: “Hermano”. That’s the word for brother.*

- **ЗАЯВА ПРО НЕОБХІДНІСТЬ СВОБОДИ СЛОВА** презентується стверджувальними реченнями, МА ДЕКЛАРАТИВИ та РЕПРЕЗЕНТАТИВИ, де інтегральна сема *Brother* реалізується через семантичний ряд дієслів *to need, to be thirsty for*, що демонструє необхідність існування цього поняття, без якого народ відчуває себе самотнім: Jacques: *The people need the word. They’re thirsty for it!*

- **НАДАННЯ ПОЯСНЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ ПРИРОДИ** уводиться окличним реченням, МА ДЕКЛАРАТИВИ та ЕКСПРЕСИВИ, де інтегральна сема *Brother* супроводжується дієсловом *forbidden* та демонструє, що люди більше не мають моральних цінностей власне через те, що вони не відчувають гідності до самих себе та до своїх близьких: Jacques: *Because they need the word and the word is forbidden!*

- **НАДАННЯ ПОЯСНЕННЯ ПРИЧИН ПОРУШЕНЬ СВОБОДИ СЛОВА** уводиться стверджувальним реченням, МА РЕПРЕЗЕНТАТИВИ, де розкривається причина заборони на вживання слова *брат* серед населення через лексеми *dangerous, inflammatory, strictly private usage, disturbs population*. Тут драматург повідомляє про причину заборони вживати слово *брат* у публічних місцях, оскільки воно може поєднати серця та дух всіх мешканців країни та привести до повстання проти існуючої влади: Gutman: *Yes, the most dangerous word in any human tongue is the word for brother. It’s inflammatory. – I don’t suppose it can be stuck out of the language altogether but it must be reserved for strictly private usage in back of soundproof walls. Otherwise it disturbs population ...*

- **ПРИНИЗЛИВЕ СТАВЛЕННЯ ВЛАДИ ДО ЛЮДЕЙ** уводиться питально-риторичним та стверджувальним еліптичним реченнями, МА РЕПРЕЗЕНТАТИВИ та ІНТЕРРОГАТИВИ, де описуються суб’єкти,

до яких відноситься інтегральна сема *Brother* через лексеми *creatures*, *Mendicants*, *Thieves*, *Prostitutes*, *vendors*. У понятті *брат* відсутнє первинне значення родинних стосунків, акцент робиться лише на комерціалізації стосунків між людьми через вираз *human heart is a part of the bargain*: Gutman: *What are these creatures? Mendicants. Prostitutes. Thieves are pretty vendors in a bazaar where the human heart is a part of the bargain.*

• **НАДАННЯ РОЗ'ЯСНЕННЯ ПОЗИЦІЇ ВЛАДИ ЩОДО СВОБОДИ СЛОВА** презентується питально-риторичним, окличними та стверджувальним реченнями, **МА РЕПРЕЗЕНТАТИВИ**, **ЕКСПРЕСИВИ** та **ІНТЕРРОГАТИВИ**, де розкривається природа дій суб'єктів, до яких відноситься інтегральна сема *Brother*, через дієслова, що мають негативне аксіологічне забарвлення *to cheat*, *to lie to*, *to undersell*, *man whose wife you sleep with*. Відтак, драматург повідомляє про те, що з вуст простих людей це слово звучить вульгарно: Gutman: *The word is said in pulpits and at tables of council where its volatile essence can be contained. But on the lips of these creatures, what is it? A wanton incitement to riot, without understanding. For what is a brother to them but someone to get ahead of, to cheat, to lie to, to undersell in the market. Brother, you say to a man whose wife you sleep with! – But now, you see, the word has disturbed the people and made it necessary to invoke martial law!*

Чинники комунікативного майбутнього: Мовлення адресанта Жака Казанови є монологічним та скерованим на реалізацію його комунікативного задуму поділитися своїм сумом та горем з приводу суворой суспільної дійсності. Виділені такі фатичні ініціативні МЖ:

• **ЗАБОРОНА ВЛАДИ НА ВИСЛОВЛЕННЯ СВОЄЇ ТОЧКИ ЗОРУ** презентується стверджувальними реченнями, **МА РЕПРЕЗЕНТАТИВИ**, через які Жак Казанова уводить позицію влади, котра виражається у забороні простих мешканців висловлювати свої думки, що можуть похитнути авторитет влади: Jacques: *The exchange of serious questions and ideas, especially between persons from opposite side of the plaza, is regarded unfavorably here. you'll notice I'm talking as if I had acute laryngitis. I'm gazing into the sunset. If I should start to whistle "La Golondrina" it means we're being overheard by the Guards on the terrace.*

• **РОЗКРИТТЯ БЕЗГЛУЗОСТІ ЖИТТЯ** уводиться окличними та стверджувальними реченнями, **МА РЕПРЕЗЕНТАТИВИ**. Жак Казанова розкриває Кілрою, яким чином утворена вигадана країна Каміно Реаль.

Відтак, сюди відправляють людей перед їхньою смертю. Прибиральники вулиці виступають у ролі суддів та вирішують, куди відправити тіло без душі: якщо у кишнях людини вони можуть знайти гроші, то їхня особистість стає гордістю країни і їх доправляють до музею, а якщо у людини нічого немає у кишнях, то вона перетворюється на об'єкт військових експериментів. Таким чином, Теннессі Вільямс розкрив тему, згідно якої бідні люди обов'язково мають пройти військову службу та віддати своє життя на війні заради своєї країни, а сини заможних та впливових громадян можуть відкупитися від військової служби в армії: *Now you want to know what is done to a body from which the soul has departed on the Camino Real! – Its disposition depends on what the Street cleaners happen to find in its pockets. If its pockets are empty as the unfortunate Baron's turned out to be, and as mine are at this moment – the "stiff" is wheeled straight off to the laboratory. And there the individual becomes an undistinguished member of a collectivist state. His chemical components are separated and powdered into vats containing the vital organs or parts are at all unique in size or structure, they're placed on exhibition in bottles containing a very foul-smelling solution called formaldehyde. There is a change of admission to this museum. The proceeds go to the maintenance of the military police.*

Інформативні ініціативні МЖ вживаються адресантом Кілроем та вимагають негайної реакції з боку адресата – влади. Однак, комунікативна інтенція адресанта залишається нереалізованою через невідповідність особистісних сфер комунікантів:

- **ЗВЕРНЕННЯ ДО ПОЛІЦІЇ ЯК ДО АВТОРИТАРНОГО ОРГАНУ ВЛАДИ** уводиться окличними та питальними реченнями, **МА ЕКСПРЕСИВИ**, **ДЕКЛАРАТИВИ** та **ІНТЕРРОГАТИВИ** про необхідність надання допомоги: Kilroy: *Hey! Officer! Official! – General! One of them's got my wallet! Picked it out of my pocket while that old whore there was groping me! Don't you comprehend?*

- **ДЕМОНСТРАЦІЯ ВІРИ В АМЕРИКАНСЬКУ ВЛАДУ** презентується окличними реченнями, **МА ЕКСПРЕСИВИ**, **РЕПРЕЗЕНТАТИВИ** та **ДЕКЛАРАТИВИ**, через які драматург презентує віру в американську демократичну державу та американське посольство як втілення демократії та прав людини. Однак, не зважаючи на заклики Кілроя, всі люди залишаються байдужими до нього та до померлої людини посеред вулиці: Kilroy (to the Street People): *We'll see what the*

American Embassy has to say about this! I'll go to the American Consul. Whichever of you rotten spives lifted my wallet is going to jail – calaboose! I hope I have made myself plain. Hey. This guy is dead! There's a dead man laying here! There's a dead man laying here!

Чинники комунікативного минулого: тут поєднуються чотири реактивні МЖ, що уводяться такими МА, як РЕПРЕЗЕНТАТИВИ, іллокутивна сила яких скерована на розкриття поглядів та думок адресанта Гатмана:

- ПОПЕРЕДЖЕННЯ уводиться стверджувальними реченнями, МА РЕПРЕЗЕНТАТИВИ, у яких Теннессі Вільямс уточнює позицію американської влади щодо пересічних людей – той факт, що людину розстріляли посеред вулиці, постає попередженням для решти про те, що людині не варто вимагати прав на свободу, інакше з нею трапиться те саме: Gutman: *Shots were fired to remember you of your fortune in staying here. The public fountains have gone dry, you know, but the Siete Mares were erected over the only perpetual never-dried-up spring in Tierra Caliente, and of course that advantage has to be – protected – sometimes by – martial law ...*

- ПЕРЕКАЗ ПОДІЙ уводиться стверджувальними, питальними реченнями, МА РЕПРЕЗЕНТАТИВИ, у яких Теннессі Вільямс повідомляє про суворі заходи, до яких вдається влада проти повстанців: *Generalissimo? Gutman speaking! Hello, sweetheart. There has been a little incident in the plaza. You know that party of young explorers that attempted to cross the desert on foot? Well, one of them's come back. He was very thirsty. He found the fountain dry. He started toward the hotel. He was politely advised to advance no further. But he disregarded this advice. Action had to be taken. And, now, and now – that old blind woman they call “La Madrecita”? – She's come into the plaza with the man called “The Dreamer” ...*

- ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ ЛЮДЕЙ ЗА СВАВІЛЛЯ уводиться прямою мовою, стверджувальними та окличними реченнями, МА РЕПРЕЗЕНТАТИВИ, ЕКСПРЕСИВИ та ДЕКЛАРАТИВИ, через які драматург демонструє позицію влади проти мрійників щодо кращого життя. Відтак, Гатман говорить про те, що мрійники присвячують себе своїм мріям у той час, коли обов'язок поважного громадянина полягає у тому, щоб присвятити своє життя вірі у їхнього політичного лідера: *You remember those two! I once mentioned*

them to you. You said “They’re harmless dreamers and they’re loved by the people.” – “What,” I asked you, “is harmless about a dreamer, and what”, I asked you, “is harmless about the love of the people? Revolution only needs good dreamers who remember their dreams, and the love of the people belongs safely only to you – their Generalissimo!” –

Зміна фокусу уваги в МЖ відбувається за присутності певних екстралінгвальних явищ, котрі стали об’єктом зацікавленості комуніканта Гатмана. Таким явищем стають комунікативні дії одного з третіх персонажів драми, котрий промовляє заборонені в цьому місті слова.

- *ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОРУШЕНЬ СВОБОДИ СЛОВА* уводиться окличним реченням, *МА РЕПРЕЗЕНТАТИВИ* та *ЕКСПРЕСИВИ*, через які драматург презентує заборону Голови держави на певні заяви з боку мешканців цієї держави: *Wait one moment! There’s a possibility that the forbidden word may be spoken! Yes! The forbidden word is about to be spoken!*

Когнітивно-риторичні особливості втілення мовленнєвого жанру:

МЖ уводиться такими лексичними одиницями:

- семами *confused, exhausted, tired, terrified, anxious, frightened, lonely*, які демонструють психоемоційний стан персонажів драми, їхній переляк, страхи перед життям, почуття самотності через те, що все у житті базується на фінансовій вигоді, та навіть кохання продається за гроші. Власне такі семи зустрічаються у монологічних репліках, де персонажі драми розкривають свої переживання та страхи: *Marguerite: We’re lonely. We’re frightened. When you feel my exhausted weight against your shoulder – when I clasp your anxious old hawk’s head to my breast, what is it we feel in whatever is left of our hearts?*

Marguerite: The real truth is that you’re terrified of the Terra Incognita outside that wall.

Повторне вживання таких сем підсилює ефект психоемоційного стану хвилювання, розчарування та депресії персонажів драми. Так, у наступній репліці персонажа Дон Кіхота сему *lonely* вживано чотири рази задля підсилення передачі самотності адресанта: *Quixote: – Lonely ... When so many are lonely as seem to be lonely, it would be inexcusably selfish to be lonely alone.*

- семами *dream, sleep* та похідними – *dreamer*, які уводяться у драматургічному дискурсі задля позначення природи драми. Тут

змішується реальний та нереальний елементи, сновидіння стають життям, а життя перетворюється на сновидіння. Частий повтор таких сем є одним із засобів когезії драматургічного дискурсу Теннессі Вільямса: Quixote: *I'll sleep for a while, I'll sleep and dream for a while against the wall of this town ...* Jacques: *Signora, Signora, allo of these things are dreams.* Prudence: *A deam is nothing to live in, why, it's gone like a –*

- семами *arrest, go away, caught, not to be tolerated, anarchy, wild, freedom*, якими у драматургічному дискурсі Теннессі Вільямс уводить тему безвиході, потрапляння персонажа до життєвої пастки, з якої немає виходу: Gutman: *Stop him! Arrest that vagant! Don't let him go away!* Esmeralda: *caught, caught. We're caught!* Jacques: *You have a spark of anarchy in your spirit and that's not to be tolerated. Nothing wild or honest is tolerated here!* Byron: – *the struggle for freedom! You may laugh at it, but it still means something for me!*

- семами *money, remittance check, bribe, give money, francs, pound sterlings, dollars*, які є одним із провідним лексичних засобів когезії драматургічного твору, де головною темою є корупція суспільства, людської душі, комерціалізація суспільства: Jacques: *Yes. It is! The letter! With the remittance check in it!* Marguerite: *I have thousands of francs! Take whatever you want!* Pilot: *Payment is only accepted in pounds sterling or dollars.* Marquerite: *Did you bribe them? Did you offer them money?*

- семами *departure, voyage, trip, papers, passport, luggage, passangers, station, tickets, custom ispection*, які метафорично уводять тему очікування на смерть, тимчасового перехідного періоду з одного стану до іншого, де країна Каміно Реаль перетворюється на місто очікування на смерть: Byron: *But I am sailing to Athens! Make voyage! – there's nothing else ...* Passangers: *What a heavily trip!* Pilot: *All out-going passengers on the Fugitivo are requested to present their tickets and papers immediately at this station for customs inspection.* Pilot: *All right, give me your papers.* Pilot: *Hurry, hurry, your passport!*

Отже, драма *Camino Real*, в якій уводиться тема **УВЕДЕННЯ В ОМАНУ**, є новаторською у творчості Теннессі Вільямса через створення нереального світу та неіснуючої країни.